

ПРАКТИКУМ

ОРИГІНАЛЬНА РАДІОДРАМА (РАДІОП'ЕСА): ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ

Володимир Фоменко
Ілля Хоменко

Оригінальна радіодрама є найскладнішою формою художнього мовлення. Абсорбувавши “прийоми..., напрацьовані досвідом документального радіомовлення” [1, с. 178], вона одночасно породила виразні засоби, гідні високого мистецтва.

Сучасний дослідник, доктор наук із соціальних комунікацій І. Хоменко, дає таке визначення: оригінальна радіодрама – це драматичний твір, написаний спеціально і виключно для радіомовлення з урахуванням специфіки утворення звукового образу і технічних особливостей передачі інформації по акустичних каналах. **Оригінальна радіодрама (радіоп'еса) не використовує відпрацьованих сюжетних схем і не спирається на літературні або сценічні першоджерела. Їй притаманні особливі виразні засоби, які часто неможливо модифікувати у форму творів літературних, кінематографічних, телевізійних, театральних.** Радіодрама – це оригінальний спосіб осмислення реальної дійсності. Як і аналітичні, художньо-публіцистичні радіожанри, радіодрама допомагає розв'язати складні конфлікти й суперечності нашого життя. Радіодрама робить це не на аналітично-публіцистичному, а на синтетичному, образному рівні, “створюючи сублімовані моделі реальності” [3, с. 9]. Оволодіти подібним творчим методом для професіонала в галузі радіожурналістики означає вийти за межі можливого для журналіста-аналітика, випередити на багато кроків найкращого репортера в умінні прогнозувати події, передбачати суспільні тенденції.

У навчальному посібнику “Оригінальна радіодрама” І. Хоменко розкрив роль і значення оригінальної радіодрами, дослідив історію виникнення цього своєрідного виду мистецтва. Отже, перша радіоп'еса “Небезпека” була написана англійським прозаїком і драматургом Р. Х'юзом. У 1924 році її поставила Бі-Бі-Сі. Потім у перекладі національними мовами “Небезпеку” передали станції Німеччини і Фінляндії.

Одна з перших українських оригінальних радіоп'ес називалася “Uberalles” (“Понад усе”). Її передавала в ефір (тоді говорили – в етер) 21 лютого 1933 року харківська радіостанція РВ-4. Утім, цілком можливо, що цій передачі передували й інші, менш досконалі спроби, що не залишили по собі згадки (так само, як майже не залишилося відомостей про рекламну радіоп'есу Ф. Сміта “Коли пробуджується кохання”, передану радіостанцією WLW (Цинциннаті, США) у 1923 році раніше за ушлявлену Х'юзову “Небезпеку”, визнану в усьому світі “точкою відрахунку” оригінальної радіодраматургії).

У 1933 році велику популярність серед слухачів України мав дитячий науково-фантастичний радіосеріал “Клуб завойовників світу”, що створювався як за мотивами класичних творів Г. Уеллса і Ж. Верна, так і за оригінальними сценаріями. До їх підготовки було залучено спеціалістів – дитячих письменників; виконувати – найкращі акторські сили. Оригінальні п’єси для радіо писали В. Майський, Я. Городський, О. Сенник, Г. Мізюн, Я. Цапир, В. Кузьміч. Українське радіо й оргкомітет Спілки радянських письменників України провели конкурс на кращий радіодраматичний твір. Із Всеукраїнським радіокомітетом співпрацювали В. Поліщук, П. Тичина (збереглася фотографія Павла Тичини перед мікрофоном).

Однак боротьба комуністичної Москви проти “українських буржуазних націоналістів” – насправді вірних синів і дочок України, цвіту української нації – призвела до того, що після 1933 року “оригінальних п’єс для Українського радіо ніхто не писав і не ставив. Фактично літературно-драматичне мовлення втратило продуктивну функцію, зосередившись на пристосуванні й репродукції творів, написаних для друку і сцени” [3, с. 22].

У повоєнні роки намагалася відродити оригінальну радіоп’єсу на Українському радіо режисер Р. Скибенко. Проте кілька радіоп’єс, які вона поставила, були, за словами І. Хоменка, “пілотною спробою” ввійти в останній вагон розвиненого, визнаного й ушлявленого світового радіомистецтва”. У 60–70-х роках ХХ ст. співробітники і позаштатні автори редакції дитячих програм Українського радіо (зокрема, Г. Дмитрієнко і Р. Заездний) за власними сценаріями підготували кілька циклових драматичних передач для дітей.

Найвідомішим радіоциклом Р. Заездного став “ВЮГ” (“Всюдихід юних географів”, або “Географічний всюдихід”). Завдяки допомозі вдови автора, Н. Козинської, І. Хоменко мав нагоду ознайомитися не тільки з мікрофонними текстами, а навіть з магнітофонними записами фрагментів “Географічного всюдихода”. Зокрема, випуску, підготовленого редактором С. Корсун уже після смерті автора програми за мотивами його творчої спадщини. Саме у цій програмі вперше пролунало його ім’я.

Багатосерійні дитячі та молодіжні драматичні радіопрограми готувала на Українському радіо Г. Дмитрієнко. Уже у першому з її оригінальних радіоциклів, “Кость Барбаш у 10 «Б» класі”, який виходив в ефір з 1970 року щотижня і мав продовження (“Барбаш – молодший”), викристалізувалися характерні ознаки дуже розповсюдженої у світі форми “feature” – так званої родинної радіосерії, побудованої в естетиці “псевдоевристичного репортажу”. Проблеми підлітків автор досліджувала у стилізованій під документальну передачу радіорозповіді про життя вигаданого класу. Одним з інформаційних джерел програми були реальні листи слухачів; їм також пропонувалося підказати свій шлях розв’язання тієї чи іншої конкретної ситуації, в якій опинилися герої. Подібний прийом широко використовується у так званих публіцистичних драмах з відкритим фіналом – художньо-документальних передачах, що транслюються телевізійними та радіостанціями багатьох країн.

Загальноживаний термін “псевдоевристичний репортаж” не зовсім відповідає суті передач про Барабаша і його однокласників. На репортажі згадані програми не

схожі, тоді як класичні “псевдоевристичні” імітації цього жанру – “Війна світів” О. Уеллса (Сі-Бі-Ес), “Родина Матисяків” (колектив авторів польського радіомовлення) тощо – справді готувалися за репортажними канонами. Являли собою розповідь про те, що нібито відбувається на очах у коментатора, або імітацію не коментованих і не змонтованих записів події. На думку І. Хоменка, пояснюється ця різниця між українським серіалом та іноземними “feature” тим, що прямий репортаж з місця події не був характерним для національного мовлення згаданого періоду (1970–1973). Тому вистави з серії “Кость Барабаш” було стилізовано під інший різновид документальних програм, дуже тоді розповсюджений – кореспондентську розповідь (чи розповідь героя передачі) з вмонтованими звуковими фрагментами. Це дало можливість, крім іншого, цікаво вирішити проблему мовної органічності персонажів.

У 1994 році програма “Дзеркало” (ІІІ канал Національної радіокомпанії України) замовила журналістові І. Хоменку та кіносценаристові В. Фоменкові кілька оригінальних радіоп’єс. Прем’єра вистави за п’єсою “Повернення” відбулася 1 грудня 1994 року. Вона мала схвальні відгуки слухачів і преси. Згодом “Повернення” було передано в перекладі поета А. Кудласевича Білоруською державною радіокомпанією. У 1999 році створено нову ефірну редакцію на радіостанції “Голос Києва” у програмі “Студентська хвиля”. Ролі у цій постановці виконували студенти Київського державного інституту театрального мистецтва імені Івана Карпенка-Карого.

У творчому доробку Іллі Хоменка та Володимира Фоменка десятки різновидів оригінальних радіодрам: акустичні (звукові) радіоп’єси, радіоп’єси чистого слова, драми ідей, документальні радіодрами. До найновіших радіоп’єс Іллі Хоменка та Володимира Фоменка належить “Люстрація”.

ЛЮСТРАЦІЯ

(радіоп’єса, 1 серія)

**Професор
Аспірантка
Сусід**

Радіодиктор (бажано запросити на роль реального диктора, відомого радіослухачам)

Позивні “Останніх вістей” (схожі, але не тотожні реальним)

Диктор: Добрий день! В ефірі – національне радіо, перший канал. До вашої уваги – спеціальний випуск новин. Набув чинності “Закон про люстрацію”. Цей законодавчий акт спрямовано проти осіб і установ, чия діяльність упродовж останніх років спричинила суспільно негативні наслідки і призвела до політичної й економічної кризи в державі. Сфера застосування закону надзвичайно широка. Його дія розповсюджується на корумпованих політичних діячів, на державних службовців, скомпрометованих зв’язками з організованою економічною злочинністю, а також на співробітників органів юстиції, правоохоронних органів і спецслужб, причетних до зазначених суспільно небезпечних явищ. “Закон про люстрацію” передбачає прості й ефективні виконавчі механізми. Вони гарантують...